

dem os

Jaargang 34
Nov./Dec. 2018

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

10

NiDi

inhoud

- 1 De opmars van de oudere vader en moeder
- 4 Hoe sterk zijn latrelaties?
- 6 Filmpjeswedstrijd Demografie
- 7 Nederlandse Vereniging voor Demografie 90 jaar
- 8 Gaan de Russen van het werk naar het graf?

Foto: Jason Lander/Flickr

De opmars van de oudere vader en moeder

RUBEN VAN GAALEN & FRANS VAN POPPEL

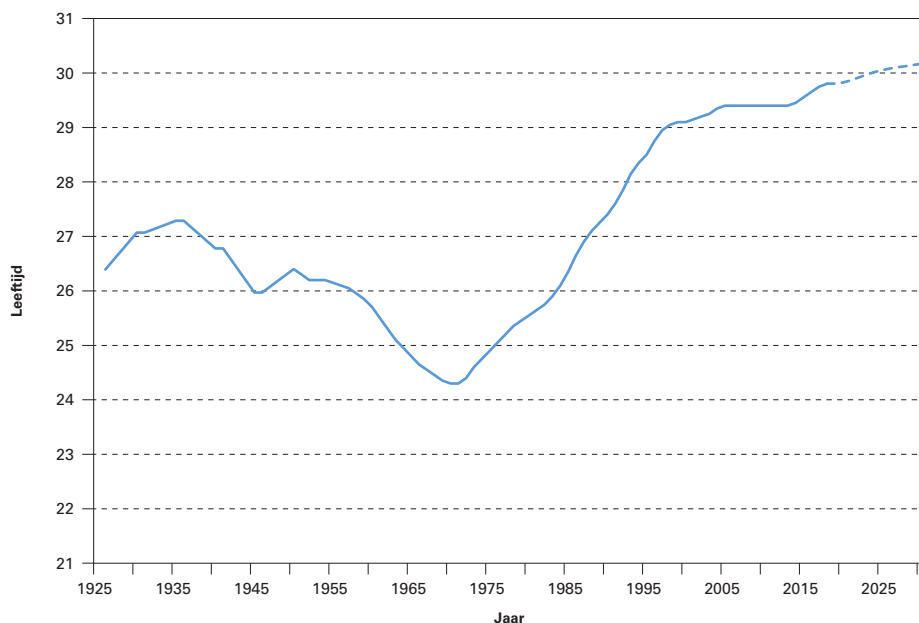
Nederlanders worden op steeds hogere leeftijd voor het eerst vader of moeder. De gemiddelde leeftijd van nieuwe moeders is de afgelopen 50 jaar tot nooit geziene hoogte gestegen. In 2017 waren moeders van eerstgeborenen gemiddeld 29,8 jaar oud. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) voorziet dat ze in 2024 de grens van 30 jaar zullen passeren. Mannen waren in 2017 gemiddeld bijna 33 jaar toen ze voor het eerst vader werden. Vooral hoogopgeleiden stellen het ouderschap steeds langer uit.

Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw was onze samenleving gebaseerd op het gezinsmodel met duidelijk afgebakende rollen voor man en vrouw. In de jaren '60 en '70 vonden grote veranderingen plaats in de demografische ontwikkeling in de meeste westerse landen: de zogenoemde Tweede Demografische Transitie. Gedurende deze transitie oriënteren mensen zich steeds minder op traditionele opvattingen, waarden en normen als het gaat om belangrijke keuzes in hun persoonlijke leven. Sociale wetenschappers zijn het erover eens dat het gestegen onderwijsniveau en de daarmee samenhangende stijgende arbeidsparticipatie vooral van vrouwen, een belangrijke drijvende kracht was achter deze veranderingen. Samen met een brede acceptatie van het gebruik van anticonceptie, abortus en de morning-afterpil heeft dit grote gevolgen gehad voor de positie van de vrouw binnen partnerrelaties. Dit uit zich onder andere in het uitstellen van moeder- en vaderschap en dalende kindertallen.

Voor het eerst moeder: 1925-2030

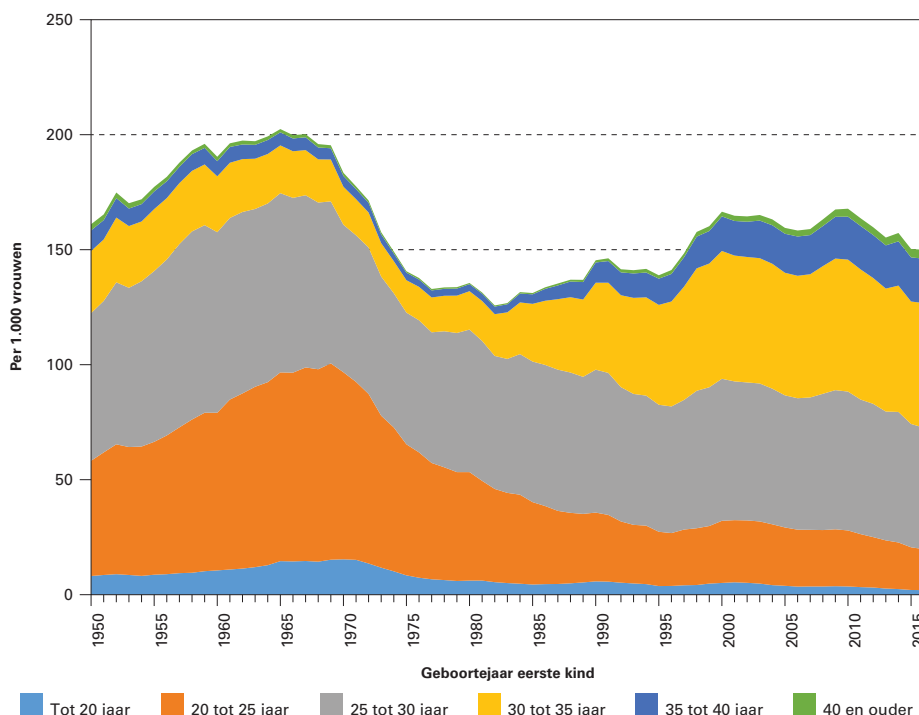
Figuur 1 geeft de ontwikkeling weer van de gemiddelde leeftijd van moeders bij de geboorte van hun eerste kind in de jaren 1925-2017, aangevuld met cijfers van de CBS-prognose voor de jaren 2018-2030. Dit is een zogenoemd periodecijfer en geeft de si-

Figuur 1. Leeftijd van moeders bij de geboorte van het eerste kind, 1925-2030

Bron data: NKPS/CBS (zie kader), de periode 2018-2030 betreft een prognose.

Figuur 2. Eerste moederschap (per 1.000 vrouwen in verschillende leeftijdsgroepen) naar leeftijdsgroep van de moeder en geboortjaar van het eerste kind

GEBRUIKTE DATA

In dit artikel combineren we twee bronnen zodat we voor Nederland over een langere periode kunnen reconstrueren op welke leeftijd vrouwen voor het eerst moeder werden. De gegevens voor de periode 1925-1950 komen uit de Netherlands Kinship Panel Study (NKPS). De NKPS (2002/2004) is een sociologisch-demografisch onderzoek op basis van een willekeurig getrokken steekproef van meer dan 8.000 Nederlandse huishoudens (zie www.nkps.nl). De interviews leverden retrospectieve informatie op over de gezinssituatie van de hoofdrespondent, onder meer ook over de leeftijd van de moeder van de respondent.

Voor de periode 1950 tot heden maken we gebruik van gegevens uit de statistiek van de loop van de bevolking en van de bevolkingsprognose van het CBS. Daarnaast worden cohortgegevens over de fertiliteit van mannen en vrouwen naar opleiding onttrokken aan het Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB) van het CBS. Het SSB is een stelsel van op persoonsniveau koppelbare registers die onderling op elkaar zijn afgestemd en consistent gemaakt.

tuatie weer voor alle moeders die in een bepaald jaar hun eerste kind kregen. In de jaren dertig van de vorige eeuw steeg de gemiddelde leeftijd bij geboorte van het eerste kind voor het eerst in de geschiedenis boven de 27 jaar. Het uitstel van het huwelijk als gevolg van de economische crisis speelde daarbij een rol. Na de Tweede Wereldoorlog zette een zeer sterke daling in van de leeftijd waarop vrouwen voor het eerst moeder werden. Deze periode wordt vaak aangehaald als 'de knusse jaren vijftig', 'toen geluk nog heel gewoon was'. In publieke debatten, maar ook in wetenschappelijke studies, wordt deze tijd vaak als referentieperiode beschouwd. Als we kijken naar de gemiddelde leeftijd van het eerste moederschap was dit echter juist een uitzonderlijke historische periode. In circa 20 jaar nam deze moederleeftijd af tot ongeveer 24,3 jaar. Deze daling valt niet los te zien van de sterke daling van de leeftijd bij eerste huwelijk. Het feit dat de voor het huwelijk vereiste economische zelfstandigheid eerder te realiseren viel speelde daarbij een grote rol. Met de wederopbouw na 1945 stegen de inkomensniveaus, was het werkloosheidscijfer laag en nam de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen toe. Ook werden het systeem van de sociale zekerheid, overheidsvoorzieningen op het terrein van onderwijs, medische zorg, en de groei van het systeem van kopen op afbetaling uitgebreid. Deze naoorlogse bloeiperiode ging samen met een groot optimisme en dit uitte zich in relatief jong eerste ouderschap en een hoge vruchtbaarheid ('babyboom').

De zeer sterke stijging van de leeftijd bij de geboorte van het eerste kind vanaf het begin van de jaren zeventig was zonder precedent. Vrouwen brengen aan het begin van de 21^e eeuw hun eerste kind gemiddeld circa twee jaar later ter wereld dan in de jaren dertig en zelfs meer dan vijf jaar later dan in de periode van wederopbouw. Vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw neemt de gemiddelde leeftijd minder snel toe.

Het is interessant de onderliggende dynamiek naar leeftijdsgroepen verder te bekijken. Figuur 2 toont het eerste moederschap per 1.000 vrouwen in verschillende leeftijdsgroepen naar geboortjaar van het eerste kind. Sinds het midden van de jaren zestig nam vooral het krijgen van het eerste kind onder relatief jonge moeders af (tot 25 jaar). Sinds de jaren tachtig worden vrouwen boven de dertig steeds vaker voor het eerst moeder (30-35 jaar en 35-40 jaar). Het krijgen van het eerste kind binnen de middengroep van vrouwen (25-30 jaar) blijft redelijk constant.

Opleidingsverschillen groeien

In de figuren 3 en 4 presenteren we de gemiddelde leeftijd van het eerste ouderschap van mannen en vrouwen die geboren werden tussen 1945 en 1970. Dit zijn zogenaamde cohortcijfers die betrekking hebben op een hele generatie. De in 1970 geboren personen zijn inmiddels ruim 45 jaar en hoewel enkelen uit dit cohort nog wel eerste kinderen zullen krijgen na die leeftijd zal het algemene beeld hierdoor weinig veranderen. Grote verschillen deden zich voor al naar gelang het opleidingsniveau van de vader en moeder.

We onderscheiden daarbij drie groepen. Lager opgeleid zijn mensen met maximaal mbo-1 of de onderbouw van havo of vwo. Dit betreft in de meeste recente generaties ongeveer 20 procent van de mannen en vrouwen. De categorie hoger opgeleid betreft personen met een hbo-diploma of hoger. Het gaat om 30 tot 40 procent van de mensen uit dit geboortjaar. De overige mannen en vrouwen zijn middelbaar opgeleid. Vooral onder vrouwen nam het aandeel hoger opgeleiden sterk toe. Tegenwoordig zijn jongvolwassen vrouwen (tot 35 jaar) gemiddeld hoger opgeleid dan hun mannelijke leeftijdsgenoten.

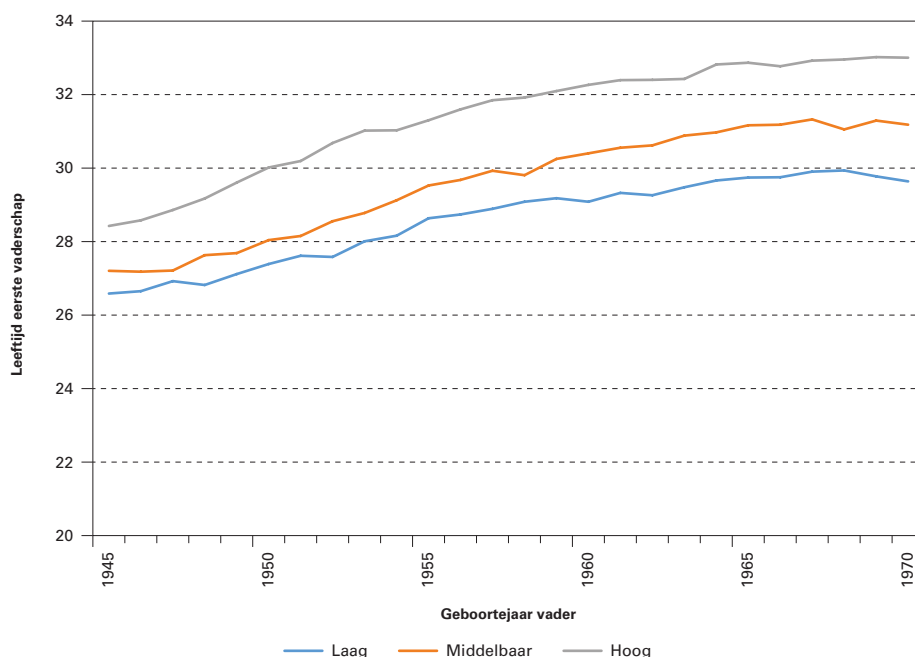
We zien dat de gemiddelde leeftijd waarop mannen en vrouwen voor het eerst ouder worden voor alle opleidingsgroepen is gestegen. Het lijkt er wel op dat de stijging onder mannen langzaam aan afvlakt. Onder middelbaar- en laagopgeleide mannen zien we zelfs een lichte daling van de gemiddelde leeftijd van het eerste ouderschap. Voorts zien we dat de opleidingsverschillen vroeger kleiner waren dan tegenwoordig. Ondanks dat er sprake was van aanpassingsgedrag van middelbaar- en laagopgeleiden waar de gemiddelde leeftijd van het eerste ouderschap ook steeg, bleef het tempo van de stijging hoger onder hoogopgeleiden.

Reden tot zorg?

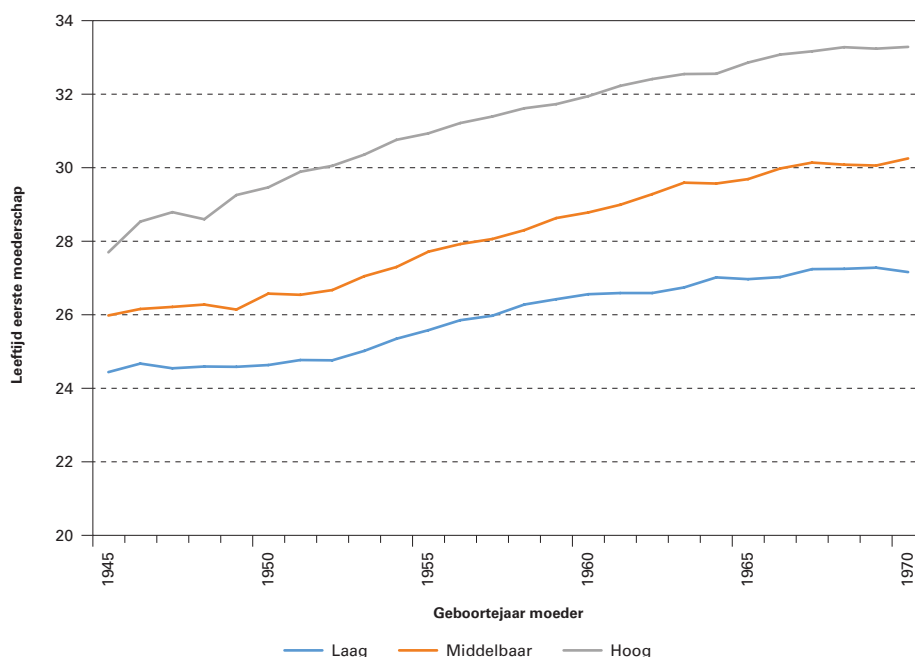
De vaders en moeders van de toekomst worden steeds ouder. De CBS-prognose laat zien dat vanaf 2024 nieuwe vaders én moeders gemiddeld 30 of ouder zullen zijn. Die stijging komt vooral doordat steeds minder eerstgeborenen relatief jonge ouders hebben, terwijl steeds meer nieuwe ouders boven de 35 jaar zijn. Cijfers naar opleidingsniveau laten zien dat hoogopgeleide mannen en vrouwen het ouderschap langer uitstellen en dat deze opleidingsverschillen voor opeenvolgende generaties licht toenemen. Er zijn in de loop der tijd steeds minder laagopgeleiden, terwijl er steeds meer hoogopgeleiden zijn. Dat betekent dat de bijdrage van de hogere gemiddelde leeftijd bij het eerste ouderschap van hoogopgeleiden aan het totale gemiddelde steeds groter wordt.

Uitstel kan overigens leiden tot (on)vrijwillige kinderloosheid. De kans dat een vrouw via natuurlijke weg zwanger wordt neemt af met de leeftijd. Er is medisch-technologisch wel steeds meer mogelijk om later kinderen te krijgen. Vrouwen, die de 'ware' bijvoorbeeld (nog) niet hebben gevonden of die eerst vooral in een carrière willen investeren kunnen bijvoorbeeld hun eicellen laten invriezen, zodat ze een veel grotere kans hebben op latere leeftijd moeder te worden. Er is voor oudere zwangere vrouwen wel een hogere kans op complicaties gedurende de zwangerschap of op geestelijke dan wel lichamelijke beperkingen van het kind, maar ook hier gaat het op 30-jarige leeftijd om uiterst kleine risico's. Sinds kort biedt de zogenaamde NIP-test (Niet-Invasieve Prenatale test) paren bijna 100 procent uitsluitel of de ongeboren baby het downsyndroom, edwardssyndroom of patau-syndroom heeft. Ze kunnen dan besluiten of ze de zwangerschap willen afbreken of niet. In Denemarken heeft dit er al toe geleid dat er bijna geen kinderen

Figuur 3. Leeftijd bij het eerste vaderschap naar opleidingsniveau en geboortjaar van de vader

Figuur 4. Leeftijd bij het eerste moederschap naar opleidingsniveau en geboortjaar van de moeder

meer met een van deze syndromen worden geboren.

Al met al heeft het uitstellen van het ouderschap vooral met veranderingen in de positie en rol van vrouwen en mannen te maken, waarbij vooral het stijgende opleidingsniveau en de sterk gestegen arbeidsparticipatie van vrouwen een belangrijke rol hebben gespeeld. Dat zijn belangrijke verworvenheden. Maar het gaat bij het uitstellen niet alleen om persoonlijke voorkeuren of keuzes. Ook omstandigheden als het niet tijdig vinden of behouden van een geschikte partner spelen mee. En er zijn aanwijzingen dat ook meer arbeids- en inkomensonzekerheid – denk aan flexibele arbeidsrelaties – invloed hebben op het uitstellen van ouderschap. Een omslag in de stijgende trend van de ouderschapsleeftijd ligt niet voor de hand en dit hoeft ook niet zorgelijk te zijn. Er wordt weleens gesuggereerd dat het hebben van oudere ouders nadelige gevolgen heeft voor de betrok-

ken kinderen maar dit is vooralsnog niet empirisch onderbouwd. De kans op meer financiële zekerheid en een meer stabiele gezinssituatie lijkt bij oudere ouders op voorhand niet kleiner te zijn dan bij, bijvoorbeeld, tienerouders.

Ruben van Gaalen, CBS en Universiteit van Amsterdam, e-mail: r.vangaalen@cbs.nl

Frans van Poppel, NIDI, e-mail: poppel@nidi.nl

LITERATUUR;

- Gaalen, R. van, J. de Vries, K. Arts en C. Harmsen (2013), Perspectief op veranderde levenslopen: leven, leren en werken naar geboortegeneratie. *Sociaal-Economische Trends*, 2013 (1).
- Gaalen, R. van en F. van Poppel (2007), Leeftijd moeder bij eerste geboorte sinds 1850, Stijging afgelopen 40 jaar blijkt zonder precedent, *Demos*, 23 (4), pp. 7-8.
- Wobma, E. en M. van Huis (2012), Vruchtbaarheid van mannen en vrouwen naar opleidingsniveau, *Bevolkingstrends*, 14 september 2012.

Hoe sterk zijn latrelaties?

ROSELINDE VAN DER WIEL, CLARA MULDER & AJAY BAILEY

Nederland kent ruim 700.000 personen met een latrelatie. Latrelaties zijn relatief ongebonden omdat latpartners niet samenwonen. Maar hoe worden emotionele verbondenheid en toewijding ervaren in deze relaties? Op basis van diepte-interviews blijkt dat latters een sterke emotionele band hebben met hun partner, maar dat hun toewijding voor de langere termijn minder sterk en duidelijk is.

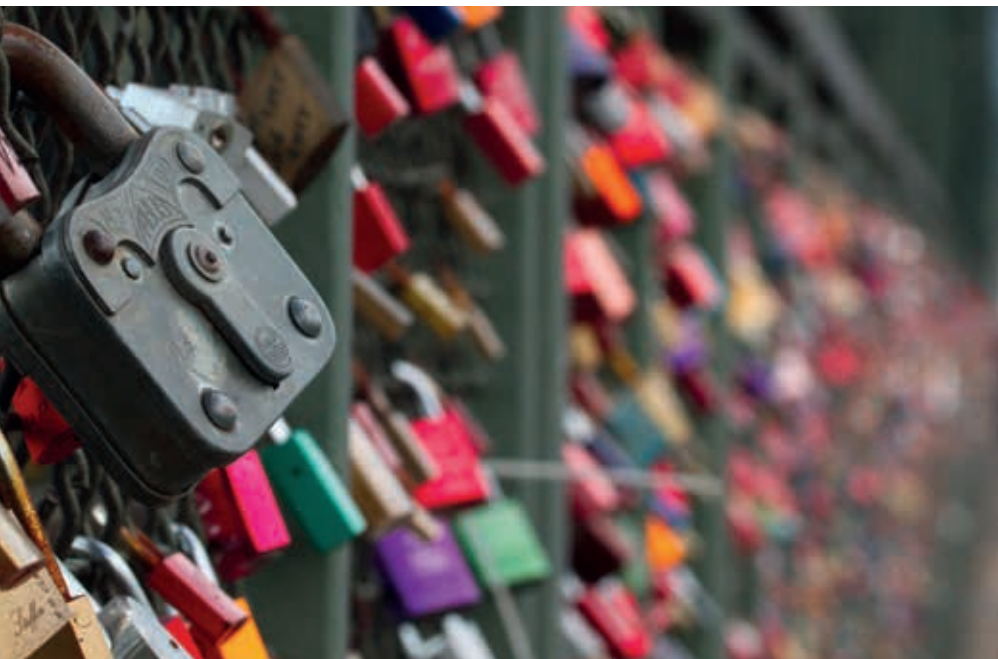

Foto: Frans de Wit/Flickr

figuur 1), hoogopgeleiden, mensen die een scheiding hebben ervaren en alleenstaande ouders. De overgrote meerderheid van de jonge latters (onder de 30 jaar) wil in de toekomst met hun partner samenwonen, gehuwd of ongehuwd. Onder de latters in de leeftijdsgroep 50-80 jaar wil juist 56 procent blijven latten.

Latrelaties worden vaak in verband gebracht met het individualiseren van de samenleving en met een afnemend belang van toegewijde, levenslange relaties. Inderdaad, latters zijn niet door de wet of een gedeelde hypotheek aan elkaar gebonden. Dit betekent dat latters een stuk gemakkelijker hun relatie kunnen beëindigen dan samenwonenden en gehuwden. Maar hoe zit het echt met de keuze voor deze samenlevingsvorm? In een recent onderzoek door het Population Research Centre van de Rijksuniversiteit Groningen is aan 22 latters in diepte-interviews gevraagd hoe zij de verbondenheid en toewijding richting hun partner ervaren (zie kader).

De manieren waarop mensen in Nederland hun liefdesleven en gezinsleven vormgeven zijn veel diverser dan vroeger. Living-apart-together (lat) relaties zijn hiervan een voorbeeld. Dit zijn vaste relaties waarbij de partners niet samenwonen. Omdat het met bevolkingsstatistieken niet mogelijk is om te bepalen hoe vaak latrelaties voorkomen, is ernaar gevraagd in de enquête van het Onderzoek Gezinsvorming 2013 van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Daaruit bleek dat het een veelvuldig gekozen vorm van samenleving is: zo'n 22 procent van alle alleenstaanden (met of zonder kinderen) had een latrelatie. Dat komt neer op ruim 700.000 latters in Nederland. Van het aantal mensen met een partner had in 2003 ruim 7 procent een latrelatie en in 2013 ruim 8 procent. Latrelaties komen relatief vaak voor onder jonge alleenstaanden (zie

Waarom living-apart-together?

Uit eerder onderzoek is gebleken dat mensen latten om uiteenlopende redenen. Jongere latters hebben veelal het gevoel nog niet toe te zijn aan samenwonen. Daarnaast zijn vrijheid en onafhankelijkheid veelgenoemde redenen om apart te wonen. Een latrelatie is een manier om de intimiteit van een relatie te combineren met de autonomie van alleen zijn. Eerdere slechte ervaringen met samenwonen en het hebben van kinderen uit een vorige relatie zijn andere veelgenoemde redenen om te latten. Daarnaast kunnen er praktische of financiële bezwaren of belemmeringen zijn die samenwonen verhinderen. Zo kan het zijn dat de werklocaties van de partners ver uit elkaar liggen of dat een overheidsuitkering wegvalt bij samenwonen. Het huidige onderzoek bevestigde dit beeld en leverde daarnaast het inzicht op dat

lat vooral een keuze is die draait om het eigen domein: persoonlijke onafhankelijkheid, carrière-ontwikkeling en zelfbescherming. Zelfs wanneer externe omstandigheden een reden zijn om niet samen te wonen, spelen dergelijke eigen redenen vaak een bijkomende rol. Dit ondersteunt de visie dat de latrelatie een uiting is van een individualiserende samenleving.

Eeuwige liefde?

De diepte-interviews met latters laten echter ook een ander beeld zien. De jongere latters waren emotioneel sterk gehecht aan hun partner. Zij wilden hun relatie voortzetten in de toekomst, maar waren hier tegelijkertijd enigszins nonchalant over en wilden zich hier (nog) niet op vastleggen. Maggie (in leeftijdscategorie 20-34) verwoordt dat gevoel als volgt: “Stel je voor dat de gevoelens zouden veranderen, ofwel van hem ofwel van mij, en de relatie werkt gewoon niet meer, dan ben ik niet de persoon die daar aan blijft hangen, die blijft trekken aan een dood paard. Op het moment dat het klaar is, is het ook klaar wat mij betreft.”

Hard werken zou niet nodig moeten zijn in een goede relatie, was het idee van deze jongere latters. Zij vonden het boven alles belangrijk dat de relatie bevredigend was. Liefde en persoonlijke tevredenheid stonden centraal, niet samen blijven door dik en dun. Luister bijvoorbeeld naar Hester (20-34 jaar): “Ik ben eigenlijk alleen maar gecommiteerd aan alles wat goed voelt voor mij. [...] Als het zo zou zijn dat iets wat voor mij goed voelt en voor hem goed voelt betekent dat wij niet samen zijn, dan is dat mijn commitment eigenlijk. Dus in die zin ben ik niet gecommiteerd aan de relatie eigenlijk. [...] dat is een lege huls, zeg maar. Als je voor een relatie gaat werken, ja, waar werk je dan aan?”

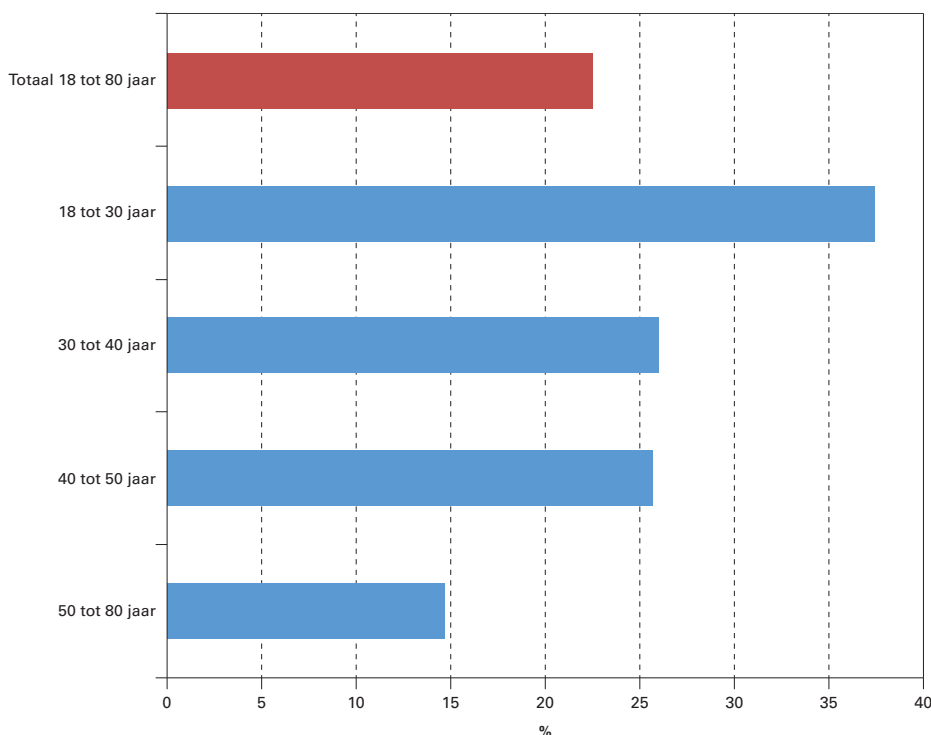
Ook de meeste oudere latters waren weinig georiënteerd op de toekomst van hun relatie en meer op het heden. De ervaring van een pijnlijke breuk van een vorige samenwonende of gehuwde relatie werkte als een soort realiteitscheck. Hierdoor stonden zij anders in hun nieuwe relatie: onzekerder en losser. Astrid, (35-54) is daar heel duidelijk over: “Bij mijn ex-man dacht ik toen ik trouwde: nou, hier blijf ik altijd bij. Maar dat idee is voorgoed aan flarden gegaan. [...] Dit is nu voor altijd van “we zien het wel”.

Deze “we zien het wel”-houding en de beperkte langetermijnorientatie van oudere latters komt ook voort uit levenservaring. Zij hebben geleerd dat het leven onvoorspelbaar is en zelden loopt zoals verwacht. Een van de geïnterviewden – Henk (55-70) – drukt dat gevoel als volgt uit: “Ik vind het altijd zo raar als mensen zeggen van “ik hoop dat ik altijd met jou zal blijven”. [...] Ik heb die wens niet. [...] Gewoon niet in de toekomst kijken. Je weet niet hoe het zal gaan. Het leven zit vol met verrassingen en ik vind verrassingen leuk.”

Bindingsangst na scheiding

De ervaring van een echtscheiding vormde voor veel latters een belemmering in het ontwikkelen

Figuur 1. Percentage alleenstaanden/alleenstaande ouders met een latrelatie

Bron: CBS/NIDI, Onderzoek Gezinsvorming 2013.

van hun nieuwe relatie. Zij waren bang om zich opnieuw te binden en vervolgens het risico te lopen om weer gekwetst te worden. Hun ervaringen hadden hen geleerd dat het scenario van uit elkaar gaan helaas een reële mogelijkheid is; hiervan waren zij zich sterk bewust. Op meerdere manieren probeerden zij zichzelf te beschermen door de gevolgen van een eventuele relatiebreuk te beperken. Dit uitte zich in de eerste plaats in de keuze om apart te wonen. Het behouden van een eigen woning gaf een veilig gevoel. Naast praktisch en financieel eenvoudiger zou het ook emotioneel minder zwaar zijn om een latrelatie te beëindigen dan een samenwoonrelatie. Om de ervaringen van de eerdergenoemde Astrid (35-54) maar aan te halen: “Ik denk ook van samenwonen, en dan wen je daar natuurlijk weer aan, dat iemand om je heen is. Ik wil dat eigenlijk ook niet nog een keer meemaken, dat je iemand dan weer verliest.”

Met datzelfde idee zei een andere deelnemer, Robert (35-54), met opluchting: “Stel dat dit zou

INTERVIEWS EN PARTICIPANTEN

Voor dit onderzoek zijn 22 diepte-interviews afgenomen van ongeveer een uur lang met mensen in latrelaties. Deze deelnemers zijn gerekruteerd door middel van flyer en het persoonlijk benaderen van mensen in winkels, via het persoonlijke netwerk van de eerste auteur en door het toepassen van de “sneeuwbalmethode” vanuit eerder gerekruteerde contacten. De auteurs hebben tijdens het rekruteringsproces de diversiteit gewaarborgd van de deelnemers om op die manier een rijk beeld te krijgen van verschillende ervaringen. De leeftijd van de deelnemers varieerde van 23 tot 67 jaar, de duur van hun relaties van 1 tot 31 jaar en de afstand tot hun partner van een paar meter naar een naastgelegen huis tot 1600 kilometer. Er waren zowel participanten die erg gelukkig waren met de lat-situatie als participanten die liever hadden samengewoond als dat had gekund. Voor sommigen was apart wonen een blijvende situatie en voor anderen een tijdelijke fase. Drie participanten hadden kinderen samen met hun lat-partner. Voor het volledige verslag van dit onderzoek, zie Van der Wiel, Mulder & Bailey (2018).

Foto: Jonathan Ichikawa/Flickr

stoppen, dan zou ze [zijn partner] gewoon haar leven weer kunnen oppakken en ik het mijne ook.” Zelfs als deze eerder gescheiden latters ooit in de toekomst zouden gaan samenwonen met hun partner, wilden zij een soort vluchtoptie of back-up-plan hebben. Zo was Astrid van plan om in dat geval haar registratie bij de woningcorporatie voort te zetten, zodat zij gemakkelijk weer een eigen woning kon krijgen als de relatie zou eindigen. Robert zou zijn eigen huis willen aanhouden zelfs wanneer hij in de praktijk altijd bij zijn vriendin thuis zou zijn.

Ook andere materiële zaken bleven gescheiden. Gezamenlijke, grotere aankopen werden vermeden of er werden heldere afspraken gemaakt over hoe hiermee om te gaan in het geval van het gevreesde scenario van uit elkaar gaan. Sommigen wilden liever niet dat er spullen van henzelf bij hun partner in huis lagen, omdat zij zich daardoor op een onaangename manier gebonden voelden. Ook in emotionele zin hielden gescheiden latters reserves. Bijvoorbeeld door niet te veel te dromen over een gezamenlijke toekomst en zo eventuele teleurstelling te voorkomen. En door niet alles van zichzelf te geven. Voor anderen was het niet zozeer een bewuste keuze om reserves te houden. Zo voelde Henk (55-70) simpelweg de energie niet meer om zich vol overgave in zijn latrelatie te

storten. Hij gaf aan dat hij daardoor ook beperkt gehecht was aan zijn partner en dat als zij uit elkaar zouden gaan, hem dat geen “dreun” zou geven: “Als je dan toch weer een relatie begint gaat dat misschien met wat minder energie, minder overtuiging. Dat zou kunnen. Ja, je hebt niet meer die hartstocht die je op jonge leeftijd hebt, dat je er echt gouden bergen van verwacht, maar je bent wat ontvriendt misschien door dingen die gebeurd zijn. Dus het zou kunnen dat dat één van de redenen is dat je iets minder investeert.”

Aan de positieve kant gaven oudere latters ook aan dat hun liefdes- en levenservaring hen geleerd had hun partners te accepteren zoals ze zijn en meer realistische verwachtingen te hebben.

Tijdelijk of blijvend latten?

Jongere latters, die kinderloos waren en voor wie het de eerste of tweede relatie was, zagen zichzelf in de toekomst in een samenwonende relatie met kinderen, het eerste deels omdat zij dat zagen als vereiste voor het tweede. Daarentegen hechtten zij weinig belang aan trouwen. Voor de oudere latters, die veelal gescheiden waren en kinderen hadden, was living-apart-together een keuze voor een onbekende of zeer lange termijn. Sommigen sloten niet uit dat ze ooit zouden gaan samenwonen, maar trouwen was wel uitgesloten.

Tot slot

Volgens een recente CBS publicatie voelen alleenstaanden zich vaker eenzaam dan anderen, vooral na een scheiding. Maar alleenstaand staat niet gelijk aan alleen. Ruim een vijfde van de alleenstaanden heeft namelijk een lat-partner. Bovendien laten de diepte-interviews van dit onderzoek zien dat latters veelal een sterke emotionele band hebben met hun partners. Living-apart-together is een manier om het waardevolle contact en de intimiteit met een partner te combineren met de vrijheid en autonomie van het alleen wonen.

Voor een toenemend aantal mensen zouden latrelaties een langdurig voorspel of alternatief kunnen vormen voor samenwonen. In tijden waarin de nadruk ligt op persoonlijke voldoening, ontwikkeling en onafhankelijkheid en waarin tegelijkertijd behoefte blijft bestaan aan emotionele en fysieke intimiteit met een partner, verenigt deze relatievorm beide behoeften. Daarnaast zijn het ook tijden waarin relaties erg instabiel blijken. Latten kan een risicominimale strategie zijn in reactie op de hoge scheidingscijfers, voor mensen die zich er eerst van willen verzekeren dat hun partner voor het leven is of die überhaupt twijfelen over langetermijnbinding.

Een kanttekening is dat latrelaties relatief instabiel zijn vergeleken bij samenwonende en getrouwde relaties, terwijl uit vele studies het belang is gebleken van stabiele relaties voor het welbevinden. De interviews laten zien dat de toewijding van latters om hun relatie op de lange termijn in stand te houden niet sterk aanwezig was. De overtuiging en interesse in levenslange partnerrelaties lijkt daarmee beperkt te zijn onder latters. De praktische gevolgen van het beëindigen

Filmpjeswedstrijd Demografie

Dit jaar heeft de Nederlandse Vereniging voor Demografie (NVD) voor het eerst een filmpjeswedstrijd georganiseerd, met als doel het verspreiden van demografische kennis onder leerlingen van middelbare scholen. De NVD heeft 15 filmpjes ontvangen van in totaal zeven verschillende scholen. De jury was erg onder de indruk van de (technische) kwaliteit, de creativiteit en de inhoud van de filmpjes die verschillende demografische thema's behandelden, zoals bevolkingsgroei, migratie en urbanisatie. De winnaars van de filmpjeswedstrijd zijn: 1° prijs: Koningin Wilhelmina College in Culemborg over asielmigratie: Ties Veltman, Arthur Maters, Lars van der Lee, Roald de Vries en Patrick Smael; 2° prijs: De Berkenschutse in Heeze over doodsoorzaken: Ronan Pfeifer en Rick van Bottenburg; en 3° prijs: 2College Durendael in Oisterwijk over suburbanisatie: Zara Kleijn, Tristan de Haas, Naomi Buijs en Bob Bonfrer. De winnende filmpjes zijn terug te vinden op www.nvddemografie.nl. De NVD gaat de filmpjeswedstrijd herhalen, dus hou de website in de gaten!

van een latrelatie zijn minimaal, maar emotionele gevolgen zullen onvermijdelijk blijven.

Ondanks de waardevolle rol van latrelaties in het leven van mensen, werkt het overheidsbeleid ontmoedigend voor een deel van de latters, zoals bijstandsgerechtigden die regelmatig bij hun lat-partner overnachten en daar ook wat van hun spullen hebben liggen. Bijstandsgerechtigden verliezen hun uitkering geheel of gedeeltelijk als zij gaan samenwonen met een partner. Het probleem is echter dat niet duidelijk is afgebakend wat geldt als samenwonen en wat niet. Bovendien is de praktische invulling van latrelaties, bijvoorbeeld het aantal nachten dat samen geslapen wordt, even divers als de mensen die latten. Het gebrek aan duidelijke grenzen leidt regelmatig tot vervelende situaties en onterechte beschuldigingen van samenwoonfraude. Het is een uitdaging om ruimte te bieden aan de diversiteit en complexiteit van hedendaagse relaties in wetgeving en beleid.

Foto: Roberto Faccenda/Flickr

* De hier gebruikte namen zijn gefingeerd om de privacy van deelnemers aan het onderzoek te beschermen. De leeftijden zijn om dezelfde reden aangeduid met een zekere bandbreedte.

Roselinde van der Wiel, Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: r.van.der.wiel@rug.nl

Clara Mulder, Rijksuniversiteit Groningen, e-mail: c.h.mulder@rug.nl

Ajay Bailey, Universiteit van Utrecht, e-mail: a.bailey@uu.nl

LITERATUUR:

- CBS (2015), Ruim een vijfde van de alleenstaanden heeft een lat-relatie. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2018), Honderd jaar alleenstaanden. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Wiel, R. van der, C.H. Mulder en A. Bailey (2018), Pathways to commitment in living-apart-together relationships in the Netherlands: A study on satisfaction, alternatives, investments and social support. *Advances in Life Course Research*, 36, pp. 13-22.

column

NEDERLANDSE VERENIGING VOOR DEMOGRAFIE 90 JAAR

Je zou het niet zeggen, maar we schrijven 1927-1928 als wetenschappers aan de bel trekken en aandacht vragen voor het mondiale bevolkingsvraagstuk. In Genève wordt een Internationale Bevolkingsconferentie gehouden waar wetenschappers, samen met politici, de overtuiging delen dat bevolkingsgroei een belangrijke invloed heeft op de maatschappelijke ontwikkeling. Dat klinkt anno 2018 weer heel bekend met de recente discussie over een mogelijk in te stellen Staatscommissie. Maar terug naar toen. In Genève werd besloten om een internationale vereniging op te richten, de International Union for the Scientific Study of Population (IUSSP), bestaande uit nationale afdelingen. De Nederlandse tak kwam er in 1928 en hiermee is de Nederlandse Vereniging voor Demografie (NVD) een van de oudste demografische verenigingen ter wereld. Wetenschappers stelden bij de oprichting al direct gevoelige onderwerpen aan de orde, zoals bevolking en voedselvoorraad, geboortever verschillen, en de 'demografie van primitieve rassen'. Hoewel de verwoording van het laatste onderwerp nu niet door de beugel zou kunnen, zijn er vertaald naar vandaag zeker parallellen. Vragen als "Hoeveel inwoners kan Nederland aan?" en "Wat betekent de bevolkingsgroei in Afrika voor de migratiedruk op Europa?" passen naadloos in die historische discussie. Maar waar destijds de geboorteontwikkeling actueel was, domineert nu de internationale migratie de discussie. De toenmalige

thema's waren diep geworteld in de actualiteit van de jaren twintig en speelden destijds een grote rol in de discussies over mogelijk te voeren bevolkingspolitiek. En juist daar doken de problemen op. Venijnige discussies werden gevoerd over moreel beladen onderwerpen als het al dan niet stimuleren van anticonceptie en de 'kwaliteit' van de bevolking, waarbij soms eugenetica en rassenleer om de hoek kwamen kijken. Die discussies maakten duidelijk dat het wetenschappelijk debat over bevolkingsvraagstukken al snel een politiek-ethisch mijnenveld wordt als het gaat om een te voeren bevolkingspolitiek. Dat zou in de huidige migratiediscussie ook goed kunnen gebeuren. Als reactie benadrukten demografen en andere bevolkingsexperts sindsdien vooral hun wetenschappelijke rol en hielden zij afstand van het politieke gewoel. Dat gold zeker ook voor de NVD. Gezien de aard van deze vereniging ligt ook in de huidige discussie een prominente rol voor de NVD niet voor de hand. Daar zijn andere instituten beter voor toegerust. Maar de NVD laat haar waarde vooral gelden door het voeren van het debat over bevolkingsvraagstukken, met de Nederlandse Demografiedag als jaarlijks congres voor vakgenoten en ook op het beleid gerichte workshops over actuele onderwerpen zoals vergrijzing, integratie, migratie en de complexiteit van families. Terugkijkend op 90 jaar NVD, heeft die functie nog niets aan actualiteitswaarde ingeboet.

Nico van Nimwegen, Honorary Fellow NIDI, zat jarenlang in het bestuur van de NVD en is Secretaris Generaal van de IUSSP

Nicole van der Gaag, senior onderzoeker NIDI, secretaris van de NVD

Gaan de Russen van het werk naar het graf?

De Russische regering kwam afgelopen jaar met een verhoging van de pensioenleeftijd. Volgens sommige kranten zouden Russische mannen maar zeer kort van hun pensioen kunnen genieten. Een licht op een verwarrend spel met cijfers.

Eind augustus kondigde de Russische president Poetin in een tv-toespraak zijn definitieve plannen voor een grondige hervorming van het Russische pensioenstelsel aan. De pensioenleeftijd gaat fors omhoog: voor vrouwen van 55 naar 60 en voor mannen van 60 naar 65 jaar. De hervormingen zijn zeer impopulair en brachten duizenden Russen op de been. Een belangrijk argument van tegenstanders is de lage levensverwachting in Rusland. Men is woedend omdat de nieuwe pensioenleeftijd haast gelijk zou zijn aan de levensverwachting. Uit de meest recente cijfers van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) blijkt dat de levensverwachting bij geboorte – beter bekend als de gemiddelde levensverwachting – voor mannen 66,4 jaar en voor vrouwen 77,2 jaar is in Rusland. Op basis van deze cijfers kon men in Nederlandse kranten alarmerende krantenkoppen tegenkomen, zoals ‘Van het werk naar het graf’ en ‘Russische man geniet straks 1,5 jaar van pensioen’. De zaak ligt echter wel wat genuanceerder.

In vergelijking met andere Europese landen heeft Rusland inderdaad een lage levensverwachting. Dit wordt onder andere toegeschreven aan het hoge alcoholgebruik, vooral van mannen. Het gaat daarbij niet alleen om alcoholvergiftigingen en leveraandoeningen, maar ook om zelfmoorden, ongelukken en vechtpartijen waarbij drank in het spel is. Hierdoor is de sterfte onder mannen vanaf ongeveer hun 20ste levensjaar flink hoger dan in andere landen.

Een aanzienlijk deel van de Russen haalt de pensioenleeftijd niet, en dat aandeel is stukken hoger dan in de andere Europese landen (zie figuur 1). Van de Russische mannen overlijdt 30 procent voordat men de 60-64 jarige leeftijd heeft bereikt. Nergens anders in Europa is dat percentage zo hoog. In Nederland, en in koplopers Zwitserland, Zweden en Noorwegen ligt die kans op of onder de 7 procent. De situatie van de Russische vrouwen is iets rooskleuriger: 12 procent haalt de nieuwe pensioenleeftijd niet. Maar ook zij scoren in vergelijking met de overige Europese landen slecht. Degenen die de pensioenleeftijd wél bereiken – 70 procent van de mannen en 88 procent van de vrouwen – kunnen naar verwachting toch nog wel wat jaartjes van hun pensioen genieten: gemiddeld nog 16,1 (mannen) en 21,8 jaar (vrouwen). Ook hier heeft Rusland een plaats onderaan de Europese ladder (figuur 2). Echter, de verschillen met andere Oost-Europese landen zijn niet erg groot. Het beeld dat bijna niemand in Rusland straks nog pensioen krijgt klopt dus niet. Dat neemt niet weg dat de verhoging van de pensioenleeftijd veel mensen pijn zal doen. Anders dan in bijvoorbeeld Nederland, valt van het gemiddelde staatspensioen in Rusland (omgerekend zo’n 200 euro per maand) niet te leven. Omdat slechts weinigen een aanvullend pensioen hebben, moeten veel mensen daarnaast nog tot hoge leeftijd blijven werken. Met het loon van dat soort baantjes én het staatspensioen bij elkaar, kunnen mensen vaak net

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding wordt op prijs gesteld. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

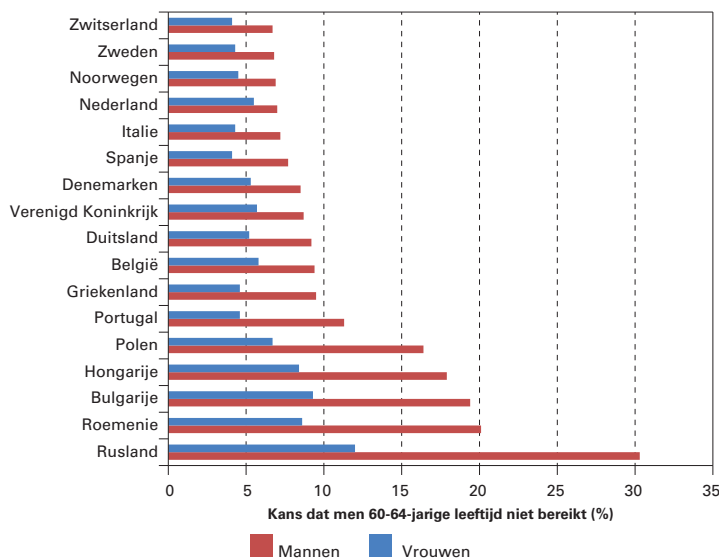
colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Nico van Nimwegen, redacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Jaap Oude Mulders, redacteur Fanny Janssen (RUG), redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Abonnementen	gratis
Druk Opmaak	Koninklijke Van der Most www.up-score.nl

het hoofd boven water houden. En dan is het begrijpelijk dat men massaal de straat op gaat.

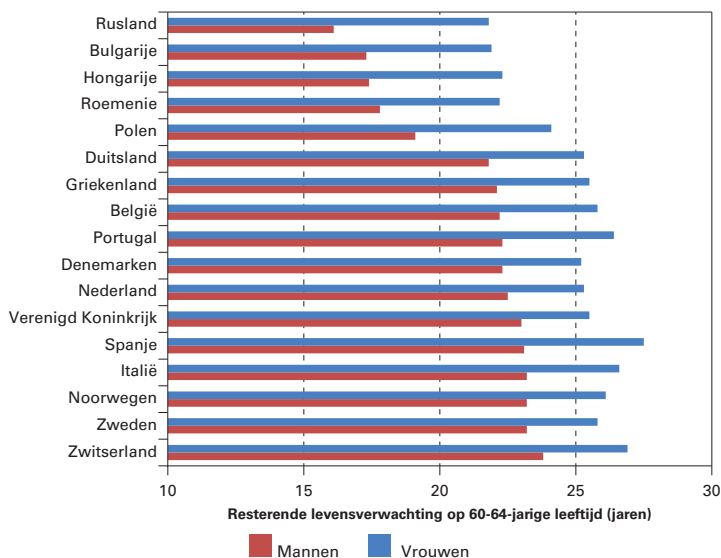
Hanna van Solinge, NIDI,
e-mail: solinge@nidi.nl

Figuur 1. Kans dat mannen en vrouwen de leeftijd van 60-64 jaar niet bereiken in diverse landen, 2016

Bron: WHO - Global Health Observatory data repository, eigen berekeningen.

Figuur 2. Verwachte levensduur van mannen en vrouwen op leeftijd van 60-64 jaar in diverse landen, 2016

Bron: WHO - Global Health Observatory data repository, eigen berekeningen.